

AL. ROBOT: O NECESARĂ RECUPERARE BIOGRAFICĂ

Lilia CECAN, drd., *specialitatea Literatura română, Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți*
 Coordonator științific: Diana VRABIE, dr., conf. univ.

Abstract: *The article aims to challenge the contemporary reader, who, for a variety of reasons hasn't read the works of Al. Robot, a writer who prematurely disappeared from the literary circuit. Insufficiently explored and appreciated, the writings of Al. Robot still present and maintain literary interest. The role of the biographical impact has on the literary destiny is indisputable and in the name of moral probity, written literature in a space strangled by the political factor becomes a fertile field for research and must not be discouraged. The completion of the author's biography and the complete recovery of his works is part of the series of actions taken to fill discernible gaps in the history of our literature.*

Keywords: *biography, literary history, literary criticism, the interwar period, ideological and political extermination, socio-cultural context, literary environment.*

O cercetare mai nuanțată a contextului istoric, politic, social divulgă felul în care istoria literară triază, elimină, falsifică. Dacă, pentru unii exegeți, literatura scrisă într-un spațiu strangulat de factorul politic este un domeniu fertil pentru cercetare, atunci pentru alții, ea este o literatură compromisă, care trebuie rebutată.

Creația lui Al. Robot (născut Alter Rotmann), care cade sub unghiul de incidență a acestui deziderat, mai suportă și lipsa unui studiu monografic temeinic până la această oră. Abandonate din întâmplare sau din graba cercetărilor improvizate, scrierile lui Al. Robot trebuie citite și studiate, în primul rând, în numele unei probități morale, evaluate și în funcție de contextul socio-cultural.

Incursiuni în spațiul istoric și politic: în anii '30, în plină afirmare a democrației românești moderne, a început derapajul ideologic și politic. Radiografia ideologică și culturală a acestei perioade o atestăm și în studiul lui Zigu Ornea *Anii treizeci. Extrema dreaptă românească* [17]. Marta Petreu, scriitoarea care semnează prefața acestui studiu, remarcă „Pentru cei care au trăit cu iluzia unui timp interbelic cu valoare de model, *Anii treizeci. Extrema dreaptă românească* a lui Zigu Ornea a avut un efect demitizant major. (...) epoca a fost și a unei grave maladii sistemice, maladia extremista și prototalitară, care n-a lăsat nimic neatins, de la istoria politică la cultură și viața personală” [17, p. 14].

În perioada interbelică, prin încorporarea noilor teritorii în cadrul României Mari, numărul minorităților etnice a crescut la circa 30% din totalul populației, în unele zone au depășit chiar 50%. Națiunea română se „surpă lent” din cauza „elementelor alogene”; în primul rând, din cauza evreilor – care „au cotropit satele Maramureșului și ale Bucovinei” și „toate orașele Basarabiei”. „Combaterea străinului” devine o formă preferată de manifestare a patriotismului și de exprimare a specificului național” [25, p. 112].

Problema este mai veche și este amplu dezbătută în presă, de exemplu, fragment dintr-un articol din ziarul evreiesc *Fraternitatea*, anul 1881: „Era un timp pe când România a fost un *Eldorado* al tuturor refugiaților și asupriților din toată lumea. A domnit aici o toleranță religioasă cât se poate de largă și nemărginită, traiul a fost patriarhal, toate trebuințele vieții ieftine ca nicăieri, poporul blând și fără egoism. De aceea au venit în țară lipovenii, bulgarii, grecii, ungurii și izraeliții, mai cu seamă după revoluțiunea din 1848” [23, p. 163].

Pornind de aici, biografia lui Al. Robot, care este evreu, nu putea să rămână în afara acestui context. După *Rampa*, în anii 1934-1935, colaborează la revistele de stânga *Cuvântul liber* și *Reporter*. În 20 ianuarie 1935, în ziarul *Facla*, ziar antifascist, Al. Robot publică articolul *Scrisoare către editor*, în care sugera că a fi evreu reprezintă o parte din destinul său, în timp ce identitatea sa de artist îl transformă într-un cetățean universal.

Recuperarea integrală a creației, completarea biografiei autorului ar diminua golurile din istoria literaturii interbelice și anume ar explica în ce a constat „orientarea reformatoare” în spațiul modernismului basarabean. La acest capitol, criticul Alexandru Burlacu remarcă: „nu e întâmplător nici faptul că în *Istoria...* sa George Călinescu, dintre poeții basarabeni, îl remarcă într-un medalion aparte doar pe Al. Robot... despre alții doi-trei notează o frază-două” [2, p. 51].

Poetul, prozatorul, publicistul și eseistul Al. Robot a trăit doar 25 de ani. „... este basarabeanul prin adopție. Născut și format la școala modernistă bucureșteană, el și-a petrecut câțiva ani de viață și creație (1935-1941) în Basarabia, despre care a scris memorabile pagini de publicistică și eseu. N-a fost însă un răsfățat al exegeților de aici” [11, p. 59-65].

Revalorificarea creației lui Al. Robot, în fosta RSSM, a început abia în anii '60 - '70, prin contribuția lui George Meniuc care îndeamnă la recuperarea scriitorilor Teodor Nencev și Al. Robot, morți în război, care au „stihuri de o originalitate surprinzătoare”, „nu-i putem uita, cărțile lor trebuie să vadă lumina tiparului” (*Молдова Социалистэ* din 20 august, 1965) și a criticilor Ion Ciocanu [7] și Simion Cibotaru [5. p. 3-20], iar în România, revalorificarea a început abia în anii '80 de Dumitru Micu [16]. Cea mai recentă ediție, care cuprinde o parte reprezentativă din moștenirea literară pe care ne-a lăsat-o Al. Robot, este *Scrieri. Poezie. Proză. Publicistică. Eseu*. de Alexandru Robot, editura Știința, 2018, text ales și îngrijit, studiu introductiv, repere biografice, note și comentarii, iconografie de Nina Corcinschi.

Până a se stabili în Basarabia, în toamna anului 1935, Al. Robot reușește să debuteze editorial la 16 ani, cu placheta de versuri *Apocalips terestru* [21]. La București, tânărul poet este remarcat și beneficiază de aprecieri elogioase: George Călinescu, în recenzia la volumul *Apocalips terestru*, remarcă: „Versurile lui Al. Robot au „fluiditatea unui râu lutos”, dar se arată rezervat în privința „falsului ermetism” al poeziilor, în același timp, îi adresează „un salut prietenesc” [3].

Perpessicius îl considera „într-adevăr senzațional”, îi apreciază versurile, „artă sonoră”, „sugestive candente”, „mister tăinuit cu grijă”, observă ermetismul pe care-l motivează prin vârstă, remarcă că „e un prestidigitator, poate chiar un veritabil poet, pe care timpul îl va obliga să adopte un instrument personal” [18, p. 411-412].

Pe Eugen Lovinescu îl impresionează „mesajul personal” perceptibil într-un „simț al anticului, al mitologicului evocat nostalgic” [13]. Pe atunci, tânărul poet frecventa cenaclul *Sburătorul*, și, deci, colabora cu Eugen Lovinescu.

Este cel mai tânăr dintre poeții incluși în *Antologia poezilor tineri* întocmită de Zaharia Stancu (1934) [22], făcând acolo o „figurație lirică modernă” (cf. Eugen Simion) [19, p. 41-45].

Poetul Al. Robot (Alter Rotmann) se naște la „15 ianuarie 1916 la București în familia lui Carol Rotmann, meșteșugar și funcționar comercial, și a Tonei Israel. Are doi frați și o soră geamănă, care a decedat în copilărie. Învață la liceul „Spiru Haret” din București, fără a-și încheia studiile liceale. La doar 13 ani publică prima poezie „Sabat” în *Cuvântul evreu*, VIII, 1929, nr. 145 (semnată Al. Rotmann). În 1932 părăsește liceul, pentru a se angaja la redacția cotidianului *Rampa* din București, la care semnează în fiecare zi cel puțin un

material sau mai multe: medalioane pentru scriitori, interviuri, reportaje, cronici de carte și teatru. Se dedică activității publicistice, scriind concomitent și poezie” [12. p. 18].

La *Rampa* e în calitate de titular, dar colaborează la *Discobol*, *bobi*, *Ulise*, *Cristalul*, revistele „Noii generații”. „El pare a fi tipic om de litere, speță prețuită în epoca lui Stendhal, când omul de litere, cu disponibilități prodigioase pentru mai multe genuri, reprezintă un punct de reper într-o lume a individualităților rebele.” Nu absolvă liceul „din motive discutabile: fie fusese ademenit între timp de „sirenele țărâmului literar și publicistic”, fie că renunțase din „lipsa mijloacelor materiale” [24, p. 119].

Totuși, „Cel mai tânăr dintre poeții noștri” (E. Lovinescu) se stabilește la Chișinău „unde mediul literar era foarte modest..., unde se cerea ca tot ce este politic să nu aibă influențe de stânga, căci se bănuia că Basarabia este bolșevizată” [9. p. 115-125].

Din mărturisirile soției lui Al. Robot, Elena Lozovaia, scriitorul ar fi fost convins de ziaristul Terziman să vină la Chișinău pentru a face împreună *Gazeta Basarabiei*. Terziman (numele adevărat Alterson-Terziman Isaac, evreu) și-a început activitatea la București, în 1920 se stabilește în Basarabia și scrie pentru publicațiile din București. În 1939, la 31 iulie, ziarul *România* îl angajează să publice un număr special dedicat Basarabiei. A fost în relații bune cu Pan Halippa și Ion Inculeț. Pan Halippa i-a încredințat secretariatul general la revista *Viața Basarabiei*, dar a întrerupt colaborarea când a început să aibă dubii referitor la onestitatea lui Terziman. În 1940 rămâne la Chișinău, iar în 1942 este învinuit de propagandă antisovietică, unul din motivele invocate fiind românizarea limbii moldovenești. Moare în GULAG, în 1943 [8, p. 192-203].

Din păcate, o epocă abia după ce apune „își poate vedea adevărata față”, iar până atunci cei mai expuși sunt intelectualii care devin victimele circumstanțelor politice.

La Chișinău, ca și la București, Al. Robot este la fel de activ și productiv literar. În anul 1936, la Editura *Dreptatea*, îi apare al doilea volum de versuri *Somnul singurătății*. George Călinescu remarcă evoluția lirismului „simțindu-se în ea bărbatul” [4]. În presa basarabeană, apare recenzia lui Nicolae Costenco, semnat cu numele Rafail Radiana, care menționează că poemele „nu sunt scrise pentru marele public, cu atât mai puțin pentru cel basarabean” [20].

În ultimă instanță, condițiile vitrege ale istoriei îl împing în brațele regimului sovietic. Anul 1940 impune în biografia lui Al. Robot „adevărate răsturnări de optică, mutații fundamentale de accent” [7, p. 23-79]. Începe să lucreze la ziarul *Молдова Социалистэ*, apoi la *Комсомолулу Молдовей*, *Скынтея ленинистэ* și *Октомврие*. Pe atunci, Al. Robot era un susținător dedicat cauzelor de stânga, în fapt „niciodată n-a încercat să-și mascheze opiniile politice. Era un simpatizant al mișcării comuniste” [10. p. 72-73].

Colaborează „în mod neobișnuit” cu versuri și la revista *Viața Basarabiei*, care se mută la București. În septembrie 1940, deși este evreu, deși știe că în capitală domnește teroarea instaurată de legionari, deși e simpatizant al comuniștilor, vine acasă la Eugen Lovinescu, unde-l găsește și pe Ion Barbu, cu vederi fasciste, cu care are un schimb de replici contradictorii. Mai apoi, Eugen Lovinescu notează „Doamne, ce i-a făcut Barbu, care vroia să vadă sânge. Bietul Robot!”.

Vremurile erau tulbure, dar, după dispariția poetului, în semn de omagiu, Ion Pillat îi deplânge moartea, Eugen Lovinescu, la fel. Perpessicius are grijă să-i apară, la București, câteva poeme, deși Antonescu interzice orice glorificare a evreilor. George Călinescu a fost atacat de ziarul fascist-român *Porunca Vremii* și revista *Gândirea*, fiindcă în *Istoria...* sa include profilul lui Al. Robot și al altor scriitori evrei.

Decizia lui Al. Robot de-a rămâne în Basarabia după cedarea ei Uniunii Sovietice, sugerează Iurie Colesnic, a fost „o decizie conștientă” și era justificată de convingerea că

poezia avangardistă era apreciată de către administrația sovietică, prefăcându-l „cea mai elementară victimă intelectuală a propagandei comuniste”, „bănuiesc că dezamăgirea lui după un an de viață în regim comunist a fost una profundă și greu de reparat”. Eugen Lungu e și el de părerea că Al. Robot „a mimat adeziunea la fericirea colhoznică”, dar a urmat poziția oficială sovietică cu privire la o „limbă moldovenească” diferită de limba română și reglementată de către institutul pedagogic din Balta [14].

În 1941 la Uniunea Scriitorilor din Moldova are loc o serată de creație a scriitorului Al. Robot. În același an, luna mai, Al. Robot devine membrul Uniunii Scriitorilor din RSSM. În data de 22-23 iulie 1941, Al. Robot semnează scrisoarea colectivă a scriitorilor sovietici moldoveni „Suntem gata să luptăm pentru Patrie”. Înrolat în Armata Roșie, este îmbarcat la Odessa pe un vapor care urma să ajungă în Crimeea. Imediat după ieșirea în Marea Neagră, vaporul este bombardat de aviația germană. Al. Robot a fost declarat dispărut la două luni după eliberarea Basarabiei de către armatele româno-germane.

Manuscrisele publicate după moartea autorului sunt: romanul *Music-hall*, caietele cu versuri *Îmblânzitorul de cuvinte*, *Plecările și popasurile poetului*, *A înflorit Moldova*. Eseistica și publicistica lui Al. Robot nu e nici pe departe integral inclusă în edițiile de scrieri care eu apărut până la moment.

În *Basarabia necunoscută*, vol. X., Iurie Colesnic susține ipoteza că pseudonimul scriitorului e dublu (Al. e de la *Alter* și *Alexandru*). *Dicționarul de pseudonime* (București, 1973), atestă că Al. Robot a semnat și cu numele de împrumut *Alef*.

Elena Lozovaia, soția scriitorului, își amintește că poetului îi plăcea să i se spună Al. Citea mult, mai ales în limba franceză. Îl consideră „poet bolnav de poezie”.

În 1966, criticul Ion Ciocanu, la o prelegere de istorie a literaturii moldovenești contemporane le-a vorbit studenților despre poezia lui Al. Robot. Criticul își amintește: „Am spus... că operele lui se lasă înțelese cu greu sau chiar, unele cel puțin, rămân nedezghiccate de cititorul deprins cu un alt tip de literatură... Am vorbit despre ermetismul poeziei lui Robot... Dar la recreație s-a apropiat de mine o studentă în vârstă, care avea înfățișarea unei intelectuale (Elena Lozovaia)... Mi-a spus fără înconjur că nu e de acord cu afirmațiile mele despre nebulozitatea poeziei lui Alexandru Robot. – *Robot a fost poet în tot ce a rostit, poezia era stihia lui originală, el nu căuta, nu confecționa cu tot dinadinsul imagini, ci așa se nășteau ele, de la sine, vorbele poetice...*” [7. p. 233-241].

Tânărul Al. Robot era provocat adesea să mărturisească „unde, cum găsește subiectele” cărora le dă o profundă subtilitate intelectuală. Într-un reportaj publicat în anul 1933 și intitulat „Cum se găsește un subiect”, tânărul publicist remarcă: „Un subiect nu cere să fie căutat, pentru că există pretutindeni... Și fiindcă e nevoie de o explicație mai edificatoare, putem lua drept cobai pentru experiențele noastre inofensive un obiect oarecare, o batistă de pildă. O batistă, indiferent dacă e purtată în buzunarul de la spate sau în cel de lângă butonieră, evocă gelozia. Gelozia lui Othello, eroul unei crime pasionale”.

Asupra scriitorilor postbelici creația lui Al. Robot a exercitat un impact deosebit, consemnat și de Eugen Lungu: „Interbelicul trimitea prin el spre noi o mostră de ce am fost și din ce am putea fi, reînnoind astfel un fir cu atâta brutalitate. Deși nu a făcut niciodată parte din listele cu lecturi obligatorii, generația mea l-a citit, l-a adorat și chiar l-a pasișat atât cât i-au permis propriile obsesii și limite culturale... Nici unul dintre interbelici... nu avusese asupra noastră impactul pe care îl producea Al. Robot” [15].

Recuperarea treptată a creației robotiene, aprecierile critice, care au apărut sporadic după anii '60, studiile monografice despre literatura interbelică au reușit, în primul rând, să recupereze creația unui scriitor dispărut prematur din circuitul literar.

Bibliografie:

1. BOTEZATU, Eliza. *Poezia și dialectica vieții*. Chișinău: Ed. Literatura artistică, 1988. 277 p. ISBN 5-368-00003-0
2. BURLACU, Alexandru. *Literatura română din Basarabia. Anii '20-'30*. Chișinău: Ed. TEHNICA-INFO, 2002. 51 p. ISBN 9975-63-103-7
3. CĂLINESCU, George. Al. Robot. Apocalips terestru. In: *Adevărul literar și artistic*. 1932, nr. 611 (21 august)
4. CĂLINESCU, George. Al. Robot: Somnul singurătății, poeme. In: *Adevărul literar și artistic*, 1936, nr. 833 (22 noiembrie)
5. CIBOTARU, Semion. Prefață la volumul: *Скриерь алесе (Scrieri alese) de Al. Robot*. Chișinău: Ed. Cartea Moldovenească, 1968. 3-20 p.
6. CIOCANU, Ion. *Preambul la un destin poetic*. In: *Cultura*, 1966, nr. 12.
7. CIOCANU, Ion. *Dreptul la critică. Articole. Eseuri*. Chișinău: Ed. Hyperion, 1990, 233-241 p.
8. COLESNIC, Iurie. *Basarabia necunoscută*. Chișinău: Editura Museum, 2000. 350 p. ISBN 9975-905-50-1
9. COLESNIC, Iurie. Surpriza unei biografii: despre poetul Alexandru Robot, numele literar al lui Alter Rotman (1916-1941). În: *Magazin bibliologic*. Revistă științifică și bibliopraxiologică. 2017, nr. 1/2, p. 115-125. ISSN 1857-1476
10. COLESNIC, Iurie. Alexandru Robot – poetul enigmelor (90 de ani de la naștere), În: *Magazin bibliologic*. In: *Revistă științifică și bibliopraxiologică*. 2001, nr. 1, p. 72-73 ISSN 1857-1476
11. CORCINSCHI, Nina. Alexandru Robot. Peripluri și popasuri artistice. In: *Sud-Est Cultural*. Revistă trimestrială de artă, cultură și civilizație. 2018, nr. 1, p. 59-65.
12. CORCINSCHI, Nina. Prefață la volumul: *Scrieri. Poezie. Proză. Publicistică. Eseu. de Alexandru Robot*. Chișinău: Ed. Știința, 2018, 18 p. ISBN 978-9975-85-129-9
13. LOVINESCU, Eugen. *Istoria literaturii române contemporane*. București, 1938, 61 p.
14. LUNGU, Eugen. Limbaj și limbuție. In: *Sud-Est Cultural*. Revistă trimestrială de artă, cultură și civilizație. 2002, nr. 1.
15. LUNGU, Eugen. *Eseuri, critică literară (Studiu introductiv)*. Chișinău: Ed. Știința -Arc, 2014. 432 p. ISBN 9975-61-359-4
16. MICU, Dumitru. *Scrieri de Al. Robot (Prefață)*. București: Ed. Minerva, 1985.
17. ORNEA, Zigu. *Anii treizeci. Extrema dreapta românească* (ediția a IV-a). București: Ed. Cartea Românească, 2015. 374 p. ISBN 978-973-23-3121-7
18. PERPESSICIUS. Versificație și poezie. In: *Mențiuni critice*, IV. București, 1938, p. 411-412.
19. RACHIERU, Adrian Dinu. *Poeți din Basarabia: (un veac de poezie românească). Ermetism și introspecție: Al. Robot*. București: Ed. Academiei Române; Chișinău: Ed. Știința, 2010, p. 41-45.
20. RADIANA, Rafail. Al. Robot: Somnul singurătății, poeme. In: *Viața Basarabiei*. 1937, nr. 1-2.
21. ROBOT, Al. *Apocalips terestru*. București: Ed. Cronicarul, 1932
22. STANCU, Zaharia. *Antologia poezilor tineri*. București: Fundația pentru literatură și artă „Regele Carol II”, 1934
23. VATAMANIUC, Dimitrie. În ediția: *D. Mihai Eminescu, Chestiunea evreiască*. București: Ed. Vestala, 1998, 163 p.
24. VRABIE, Diana. *Urme pe nisip*. Chișinău: Ed. Integritas, 2005, 119 p. ISBN 9975-9902-4-X
25. VOLOVICI, Leon. Ideologia naționalistă și „problema evreiască”. In: *România anilor '30*. București: Ed. Humanitas, 1995, 112 p.